

Miljöansvar i gruvkonkurser

Aktuell miljö rätt 2024

2024-11-20

Innehåll

1. Bakgrund
2. Utgångspunkter miljöbalken
3. Utgångspunkter konkurslagen
4. Exemplet Blaikengruvan
5. Slutsatser

1. Bakgrund

Mellan 2007 och 2015 inträffade ett flertal gruvkonkurser.

Exempelvis Northland 2014 och Dannemora 2015.

Innan denna period så hade det gått många år sedan de senaste gruvkonkurserna som alla inträffade innan miljöbalkens införande.

Miljöbalkens regler i 10 kap. hade således aldrig applicerats i en konkursad gruva tidigare.

Bakgrund (fortsättning)

Hur konkurslagens regler och miljöbalkens 10 kap. ska förenas med varandra är i grunden inte hanterat av lagstiftaren.

Har istället varit upp till domstolarna att i praxis försöka hantera många gånger mycket komplexa frågeställningar.

Finns en mängd avgöranden sedan början av 2000-talet.

När det gäller gruvor så medför verksamheten som sådan att vidden av frågeställningarna blir än större, frågorna ställs på sin spets.

2. Utgångspunkter miljöbalken

Två viktiga datum:
1 januari 1995 och 1 jan 1999.

Inträdet i EU medförde att regler om efterbehandling behövde införas i större omfattning än tidigare.

Miljöbalken – stora förändringar på miljösidan, exempelvis vad gäller förorenad mark.

Tidigare fanns regler i framförallt miljöskyddslagen. MB dock på en annan nivå.

10 kap. miljöbalken (mycket kort)

Reglerar åtgärder kopplade till de två begreppen föroreningskada och allvarlig miljöskada (10 kap. 1 §)

Ansvar för de två varianterna:

Verksamhetsutövaren (10 kap. 2 §)

(Förvaringsfallet – ingen verksamhet men VU ändå)

Fastighetsägare – enbart ägt själva fastigheten, ingen koppling till drift (10 kap. 3 §, det subsidiära ansvaret).

Särskilt om förvaringsfallet

Ett särskilt och via praxis utvecklat synsätt som härstammar innan miljöbalkens införande.

Gäller ansvaret att vidta försiktighetsmått vid förvaring av avfall eller annat material som skulle kunna påverka omgivningen.

Förvaringen har setts som en sådan pågående användning av mark eller byggnader som omfattas av definitionen av miljöfarlig verksamhet.

Det är den som haft rådighet över förvaringsverksamheten – ofta fastighetsägaren - som betraktats som verksamhetsutövare.

Särskilt om förvaringsfallet forts.

Klargjordes att det fortfarande gäller och även för konkursbon i MÖD 2002:16 (lastbilen)

” Av konkursboets uppgifter och handlingarna i målet framgår att boet haft rådighet över den lastbil som orsakat föroreningen. Mot miljönämndens påstående om att konkursboet orsakat skadan kan inte boet anses ha visat att läckage av diesel från lastbilen inte till någon del skett efter konkursutbrottet. Vid sådant förhållande får boet anses ha vidtagit en sådan åtgärd som avses i 10 kap. 2 § MB. Konkursboet är därför ansvarigt för efterbehandling.”

Nyare praxis som berör frågan:

MD Växjö i målet M 4215-16

MD Växjö i målet M 2112-19

3. Utgångspunkter konkurslagen

En konkurs beslutas av den lokala tingsrätten som i samband med detta utser en för uppdraget lämplig jurist, oftast advokat.

Vid en konkurs uppstår en ny juridisk person, konkursboet. Det är boet som förvaltaren ansvarar för vilket också är ett personligt ansvar.

Konkursboet består av all egendom som det objekt som gått i konkurs (gäldenären) råder över.

Förvaltningen av ett konkursbo

Konkursförvaltarens uppdrag är att tillse att gäldenärens tillgångar omvandlas till medel så att skulder och andra fordringar kan betalas i största möjliga mån .

Konkursförvaltaren agerar således i grunden inte för gäldenärens räkning utan är dess motpart. Förvaltarens uppdrag ligger istället i att agera för borgenärernas bästa (borgenärskollektivet).

En förvaltare har därför alltid borgenärernas bästa som ledstjärna och tar alla beslut baserat på detta, hur kan fasta eller lösa tillgångar göras till pengar som kan komma borgenärerna till nytta.

Om hanteringen av en konkurs

Konkursboet är en s.k. övergående juridisk person. Tanken är aldrig att boet ska bestå längre än vad som krävs för hanteringen av konkursen.

Vid konkursens avslutande upphör konkursboet att existera, det försvinner helt och ingen annan tar dess plats.

Den centrala och mest överskuggande regeln när det gäller förvaltarens uppdrag, 7 kap. 8 § konkurslagen:

”Det åligger förvaltaren att ta till vara borgenärernas gemensamma rätt och bästa samt vidta alla de åtgärder som främjar en förmånlig och snabb avveckling av boet.”

4. Exemplet Blaikengruvan

Två gruvor ingår under samma begrepp:

- Blaikengruvan (Ersmarksbergsgruvan)
Totalt fyra dagbrott. Gruvområdet omfattar även tre dammar, anrikningsverk inklusive rening, kross m.m. Även en stor "tipp" för bergmassor. Betecknas som gråbergstipp men har aldrig fungerat på detta sätt. Även påbörjad underjordsgruva.

- Svärtträsk
Den mindre av gruvorna. Dagbrott, norra och södra. Slamrening genom dysfunktionell damm.

Tidslinje

15 september 2000

Dåvarande Miljödomstolen
Umeå beviljar tillstånd enligt
miljöbalken (M 507-99)

Augusti 2006

Brytning påbörjas vid gruvan

1 januari 2006

Gruvan och dess verksamhet överläts till helägda
dotterbolaget Blaikengruvan AB

Tidslinje forts.

**Sommaren 2006-
våren 2007**

Produktionsstörningar

6 december 2007

ScanMining och Blaikengruvan går i konkurs

27 juni 2007

*ScanMining träder i
rekonstruktion*

Tidslinje forts.

Augusti 2008

Försäljning till
Lappland Goldminers

Köpeskilling: 40
miljoner

2 februari 2012

Lappland Goldminers Sorsele AB går i konkurs

2008-2012

*Lappland Goldminers försöker
få igång produktionen. Bolaget
gör investeringar på ca 100
miljoner för att åtgärda
problem.*

*Konkursbona för ScanMining
och Blaikengruvan indragna i
avancerade konkursrättsliga
frågor som slutligen avgörs av
finska högsta domstolen.*

Tidslinje forts.

20 mars 2012

Länsstyrelsen översänder förslag till beslut och senare även ansvarsutredning för synpunkter till samtliga konkursbon

5 april 2013

Länsstyrelsens beslut överklagas av ScanMining och Blaikengruvans konkursbon. Mark- och miljödomstolen Umeå finner inte skäl att ändra länsstyrelsens beslut.

4 juni 2012

Länsstyrelsen fattar beslut om att förelägga samtliga konkursbon att upprätthålla reningen vid gruvorna, slutföra arbete med EBH-plan samt stå för efterbehandlingen.

Tidslinje forts.

maj 2013

Ett s.k. enkelt bolag bildas av de tre konkursbona för att gemensamt kunna hantera frågor.

Maj 2013

Konkursbona genom enkla bolaget tar alla kostnader för rening och åtgärder vid gruvorna. Reningen vid Blaiken har därefter uppgraderats genom ny reningsanläggning.

6 november 2013

Mark- och miljöverdomstolen meddelar dom (M 4233-13) efter överklagande av ScanMining och Blaikengruvan. Sista instans för frågan, därmed slutligt avgjort.

Om det s.k. enkla bolaget

Enkelt bolag = sammanslutning som inte är en juridisk person

Enda sättet för de vid aktuell tid totalt tre konkursbona och dess förvaltare att hantera ett gemensamt ansvar, allt annat vore i strid med konkurslagens regler om hur en förvaltare ska agera.

Kan i korthet sägas vara en samarbetsform som medför att samtliga konkursbon ansvarar för sig men möjliggör gemensamma åtgärder.

Föregicks av omfattande diskussioner med tillsynsmyndigheten i konkurser (TSM).

Rättsläget innan MÖD:s avgörande

Förr, MÖD 2005:29 (Frilac):

”en grundläggande princip inom konkursrätten är att ett konkursbo inte ansvarar för konkursgäldenärens förpliktelser”

”Någon egentlig verksamhet hänförlig till tillståndet har således inte pågått vare sig vid konkursutbrottet eller därefter. Enbart det förhållande att konkursboet skulle kunna åberopa tillståndet för att återuppta tillståndsgiven verksamhet innebär inte att någon verksamhet kan anses pågående.”

Se även M 8370-06 (Componenta) och M 4537-07 (Klippan)

Rättsläget efter MÖD:s avgörande

Numera praxis på området är dock klar (?)

MÖD M 4233-13 (ScanMining)

*"Konkursboet har anfört att de enda åtgärder som boet vidtagit har varit att i enlighet med det ansvar som ankommer på en konkursförvaltare se till att tillståndet följs och att tillgångarna inte skadas samt att hitta en köpare till verksamheten. Som ovan anförts anser dock Mark- och miljööverdomstolen att den **förvaring** av utvinningsavfall och rening av bl.a. dränagevatten som pågått under perioden december 2007– augusti 2008, dvs. under den tid konkursboet haft ansvar för verksamheten vid Blaikengruvan och Svärträskgruvan, är **led i en pågående gruvverksamhet**. Den verksamhet som pågått under nämnda period har också bidragit till den uppkomna föroreningsskadan. På grund av omständigheterna i detta fall, gör **Mark- och miljööverdomstolen således en annan bedömning här än i avgörandet MÖD 2005:29** i vilket domstolen bedömde att någon egentlig verksamhet hänförlig till tillståndet inte bedrevs vid konkursutbrottet eller därefter."*

Om abandonering

En konkursförvaltare kan ta beslut om att låta viss egendom utgå ur boet, kallas för abandonering. Förekommer att så sker även för fastigheter.

Ett beslut som tas utifrån förvaltarens bedömning av möjligheterna till en effektiv förvaltning.

Är detta möjligt för ett konkursbo så att man kan "runda" MÖD:s avgörande om ScanMining?

Nej, effekten som skulle avses kan troligen inte uppnås. Klargjort genom MÖD:s dom i mål M 8398-14:

"Oberoende av vad syftet med abandoneringen sägs vara, skulle följden bli att ett konkursbo skulle kunna undgå det ansvar att betala tillsynsavgifter enligt miljöbalken som en verksamhetsutövare har. MÖD finner mot denna bakgrund att konkursboet inte kan undgå sitt miljörättsliga ansvar, nämligen att som verksamhetsutövare vara skyldig att betala tillsynsavgifter till nämnden, genom att åberopa abandonering".

Tidslinje forts.

september 2014

Länsstyrelsen söker och får medel för rening och efterbehandling för Svärträsk. Uppdraget ges till SGU.

Maj 2015

Konkursbona fattar beslut om att använda de sista medlen för att slutföra arbetet med EBH-plan för Blaiken.

Mars 2015

Länsstyrelsen erhåller 14 miljoner från NV för löpande rening vid Blaiken. Konkursbona slipper därmed denna kostnad.

5. Slutsatser kring juridiskt läge

MÖD:s avgöranden medför att miljörätten ges företräde framför konkurslagen. Detta är dock enbart praxisdrivet, inget som klargörs i lag.

För konkurslagens del uppstår mycket märkliga och svårhanterliga konsekvenser. Avgörandena från MÖD står i direkt strid med centrala delar av konkurslagen.

Saknas regler kring hur frågeställningarna ska lösas på ett väl avvägt sätt.

Det går att ifrågasätta vissa avgöranden om man har på sig konkursrättsliga glasögon, särskilt verkan av abandonering som ju HD klarlagt har faktisk verkan i konkurs (Ö 3190-02).

